

Pukovnik

dr RAJKO DAMLJANOVIĆ

Utica j borbenih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju

U našem posleratnom društveno-ekonomskom razvoju poljoprivreda je bila jedna od ključnih grana privrede i bitan činilac ekonomske stabilnosti i odbrambene moći naše zemlje. Stoga je bilo nužno agrarnu politiku integrisati u opšti koncept društveno-ekonomskog razvoja, kako bi se ispunili zahtevi razvoja našeg društva kao celine, a posebno sistema opštenarodne odbrane.

Značaj poljoprivrede u miru sadržan je u njenim osnovnim funkcijama u zadovoljenju potreba društva: ishrana stanovništva, snabdevanje industrije potrebnim sirovinama, učešće u spoljnotrgovinskoj razmeni itd. Osim toga, ona je veliki potrošač industrijskih proizvoda, a istovremeno se pojavljuje kao izvor radne snage za industriju i druge nepoljoprivredne delatnosti.

Značaj poljoprivredne proizvodnje u uslovima savremenog rata biće još veći s obzirom na činjenicu da će proizvodnja biti znatno otežana a potrošnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda povećana. Problem postaje delikatniji ako se zna da ni sadašnja poljoprivredna proizvodnja ne zadovoljava potrebe, a u ratu će uvoz biti ograničen.

Ishrana stanovništva i pripadnika oružanih snaga i u miru i u ratu je bitan činilac borbene spremnosti. Rezerve, bez obzira na njihov obim, ne umanjuju značaj poljoprivredne proizvodnje u ratu. Visina rezervi je limitirana tehničko-tehnološkim uslovima, ograničenim rokom čuvanja artikala hrane i ekonomskim mogućnostima odvajanja dela nacionalnog dohotka za ove svrhe. Za vođenje dugo-

trajnog rata osnovni izvor hrane mora biti proizvodnja koju treba u miru provodovremeno pripremiti.

Poljoprivreda u ratu zadržava svoju ulogu i značaj i kao izvor sirovina za prehrambenu industriju. Najveći deo prehrambene industrije, koja prerađuje proizvode primarne poljoprivredne proizvodnje ne može da obezbedi neophodne rezerve za ratnu proizvodnju, već se isključivo snabdeva iz tekuće proizvodnje.

Uslovi koje stvara rat i oružana borba najnepovoljniji su za poljoprivrednu proizvodnju i društvo kao celinu. Stoga se opravdano postavlja pitanje kako u ratnim uslovima zadovoljiti osnovne životne potrebe i osigurati biološku egzistenciju stanovništva i pripadnika oružanih snaga. Zbog toga, ishrana dobija ne samo medicinsko-biološku već i moralno-političku dimenziju od podjednakog strategijskog značaja za oružane snage i stanovništvo. Iskustva iz ratova vođenih poslednjih godina, pokazuju da često gubici u ljudstvu zbog nedovoljne ishrane premašuju gubitke nastale neposrednim vođenjem oružane borbe.

Radi potpunijeg sagledavanja poljoprivredne proizvodnje u ratnim uslovima, ukazuje se potreba da se u najkraćem obimu, obrade samo neke osnovne karakteristike savremenog rata i borbenih dejstava, a zatim, detaljnije istakne uticaj borbenih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju, uticaj drugog svetskog rata i ratova vođenih posle njega na poljoprivrednu proizvodnju, kao i značaj priprema poljoprivrede za rat.

Osnovne karakteristike borbenih dejstava u savremenom ratu

Rat je složena društvena pojava čiji je glavni sadržaj oružana borba, a ima i druge, na primer: ekonomske, ideološko-političke itd. On se vodi između određenih društvenih klasa ili država, a radi postizanja različitih ciljeva (vojnih, ekonomskih, političkih itd.).

U eri brzog tehničkog progressa, kao posledica razvoja nauke došlo je do značajnog usavršavanja postojećeg i proizvodnje novog naoružanja. Uvođenje u upotrebu raketno-nuklearnog oružja, hemijskih i bioloških borbenih sredstava, sredstava savremene elektronike, osavremenjene avijacije i oklopno-mehanizovanih borbenih sredstava, a poslednjih godina i brz razvoj sredstava za vođenje meteorološkog rata, savremeni rat dobiva nove karakteristike i obeležja.

Sasvim je sigurno da bi budući svetski rat imao obeležje nuklearnog rata. Nuklearno oružje proizvodi ili može da proizvede više zemalja u svetu. Ono ima različitu snagu, zavisno od namene za koju se želi upotrebiti. Nuklearno oružje, s obzirom na njegovu veliku rušilačku moć, u slučaju upotrebe uništilo bi veliki broj ljudi i ogromna materijalna dobra.

Hemijska borbena sredstva se masovno proizvode i stalno usavršavaju. Njihova upotreba ima za posledicu masovno uništavanje ljudi, biljnog i životinjskog sveta, kao što je bio slučaj u nekim lokalnim ratovima u Vijetnamu, Laosu, na Bliskom istoku i dr. Proizvodnja ovih sredstava nije složena i skupa i može ih proizvoditi svaka zemlja sa razvijenom hemijskom industrijom.

Biološko oružje ima specifično dejstvo na ljude i životinje i njegov intenzitet se ispoljava u dužem vremenskom periodu. Ovo oružje je veoma osetljivo na spoljne uticaje: temperaturu, svetlost, vlagu i slično.

Borbena avijacija je znatno usavršena u odnosu na avijaciju iz drugog svetskog rata. Ima veće vatrene mogućnosti, veću brzinu, radijus kretanja, preciznost i mogućnost dejstva na većim dubinama. Proizvodnjom helikoptera i transportnih aviona velike nosivosti stvorene su mogućnosti za široku primenu masovnih desanata.

Savremenom raketnom tehnikom uz široku primenu elektronike, stvoreno je moćno raketno-nuklearno naoružanje koje omogućuje uništavanje ciljeva na velikim prostranstvima. Prema procenama vojnih eksperata najrazvijenijih zemalja, ne postoji nijedna tačka na Zemlji koja ne bi mogla biti tučena.

Oklopno-mehanizovane snage su osposobljene za samostalnu protivoklopnu borbu i protivvazдушnu odbranu, a jedinice pešadije motorizovane su i opremljene automatskim naoružanjem.

Ratna mornarica je osposobljena za snažne raketno-nuklearne udare na moru i kopnu. Korišćenjem nosača aviona i helikoptera u mogućnosti je da nanosi udare iz vazdušnog prostora, samostalno ili u sadejstvu sa pomorskim desantima.

Upotreba sredstava za vođenje meteorološkog rata koja mogu izazvati veštačku kišu, oluje, požare i sl. nanela bi najveće štete poljoprivrednoj proizvodnji.

Može se zaključiti da će budući svetski rat po svom karakteru biti nuklearni, uz masovnu primenu raketno-nuklearnog oružja, hemijskih i bioloških sredstava, avijacije, mornarice, oklopno-mehanizovanih jedinica, samohodne artiljerije, inžinjerije, savremenih sred-

stava elektronike i uz široku upotrebu savremenog konvencionalnog naoružanja. Po svemu sudeći biće sveobuhvatan, dugotrajan, totalan i iscrpljujući za obe zaraćene strane.

Budući svetski rat bio bi, svakako, sudar dveju nuklearnih supersila SSSR-a i SAD i blokova koje one objedinjavaju. Glavno obeležje rata bila bi neviđena razorna moć nuklearnog oružja. Obuhvatio bi sve kontinente, ne bi bilo neutralnih zemalja. Prouzrokovao bi teška razaranja i velike gubitke kojima bi bilo izloženo i civilno stanovništvo, možda čak i više nego pripadnici oružanih snaga.

Početni period rata bio bi obeležen snažnim i masovnim nuklearnim udarima radi uništenja nuklearnih sredstava protivnika i najvažnijih objekata vojne, ekonomske i političke moći. Agresor će nastojati da odmah postigne odlučujuće strategijske prednosti. Savremena borbená sredstva omogućuju iznenadno otpočinjanje rata i to u prvom redu nanošenjem raketno-nuklearnih udara. Početku rata može da prethodi period opšte političke krize ili lokalni ratovi, ali glavnu opasnost predstavlja iznenadni napad raketno-nuklearnih sredstava strategijske namene.

Treba očekivati da će budući svetski rat biti dugotrajan i iscrpljujući u kome neće biti fronta i pozadine. On će biti dugotrajan ukoliko se ne uspeju postići ciljevi u početnom periodu rata.

Osvrćući se na karakteristike vođenja opštenarodnog odbrambenog rata, kakav bi najverovatnije vodila naša zemlja, neminovno je da će naše oružane snage nastojati da protivniku nametnu borbu na celoj teritoriji zemlje, izbegavajući frontove, gde bi došla do izražaja tehnička nadmoć agresora. Oslobodilačke snage ne smeju po svaku cenu uporno držati slobodnu teritoriju. One stalno moraju jačati pokret otpora što će stvoriti nesigurnost u redovima agresora.

Radi što bolje pripreme celokupnog ekonomskog potencijala naše zemlje za uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata Ustavom je poklamovana i prihvaćena od strane svih naših naroda i narodnosti koncepcija opštenarodne odbrane koja je »postala doktrina, tj. svijest i praksa miliona ljudi«, kako je to u više prilika isticao drug Tito.

Dakle, otpor agresoru će pružati svi subjekti društva, a ne samo oružane snage. Stoga treba nastojati da se sve samoupravne strukture što bolje osposobe za vođenje rata u kome će učestvovati celo društvo. U svim pripremama i vođenju rata odlučujuću ulogu imaće čovek, koji će svoju moć spojiti sa raspoloživim ekonomskim potencijalom koji se ne sme potceniti.

Ekonomski potencijal naše zemlje predstavlja bazu koja nam omogućava da osloncem na sopstvene snage opremamo naše oružane snage, jačamo njihovu moć i preduzimamo druge mere u pripremanju zemlje za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata.

Uticaj borbenih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju u savremenim ratnim uslovima

U uslovima savremenog rata poljoprivredna proizvodnja biće znatno otežana, njena struktura sužena a prinosi umanjeni. Negativni uticaji biće izraženi u nestašici radne snage, nedostatku mehanizacije, semena, pogonskog goriva, maziva, rezervnih delova, sredstava za prihranjivanje i zaštitu bilja, transportnih sredstava, energije, vode, smeštajnih kapaciteta, masovnom uništavanju poljoprivrednih kultura u toku vegetacije, pljački, masovnoj pojavi štetočina i parazitskih oboljenja, prestrukturiranju proizvodnje i smanjenju njenog obima a potrošnja će biti povećana.

Nestašica radne snage će se pojaviti odmah u početku rata, s obzirom na to da će kvalifikovana i sposobna radna snaga biti mobilisana, a poljoprivredna proizvodnja prepuštena ženama, starim i maloletnim licima. U takvoj situaciji, organizovanje poljoprivredne proizvodnje moraće da preuzmu seoska poljoprivredna domaćinstva i komiteti za opštenarodnu odbranu koje u miru treba osposobiti za obavljanje ove funkcije.

Upotreba mehanizacije biće sve manja ukoliko rat bude duže trajao, zbog ograničenih količina pogonskih goriva, maziva i rezervnih delova. Zbog toga će biti neophodno poljoprivrednu proizvodnju organizovati na radno ekstenzivan način.

Znatno će se smanjiti mogućnosti primene agrotehničkih mera, naročito sredstava za prehranjivanje i zaštitu bilja. To će imati za posledicu osiromašenje zemljišta a time i smanjenje prinosa. Proizvodnja veštačkih đubriva biće smanjena ili obustavljena, pored ostalog i zbog otežanog uvoza sirovina i nedostatka pogonske energije.

Transportna sredstva, pogonska energija, voda i smeštajni kapaciteti prvenstveno će biti korišteni za potrebe oružanih snaga, što će u velikoj meri nedostajati u poljoprivrednoj proizvodnji.

Električna energija biće najčešće isključena jer će mreža biti oštećena. Da bi se ublažili ti negativni uticaji mogle bi da se izgrade

male hidrocentrale na potocima, manjim rekama po pojedinim zaseocima itd., jer su pogodnije za ratne uslove.¹

Higijenski potpuno ispravnu vodu biće teško obezbediti, jer će izvori vode i vodni objekti biti posebno izloženi dejstvu agresora uz masovnu upotrebu raznih bioloških i hemijskih materija za zagađivanje. Stoga će biti neophodno stalno proveravati kvalitet i zdravstvenu ispravnost vode.

Masovno uništavanje biljnih kultura u toku vegetacije biće stalna pojava. Biće skoro nemoguće pronaći i primeniti sigurne mere zaštite bilja, jer se celokupna proizvodnja obavlja na otvorenom prostoru. Proizvodni ciklus vegetacije je relativno dug i ne može se skratiti ili ubrzati, što znači da će poljoprivredne kulture tokom čitavog vegetacionog perioda, od setve do žetve, biti izložene uništavanju i kontaminaciji. Osim toga, zemljište se u velikom procentu može učiniti nepodesnim i neproaktivnim za poljoprivrednu proizvodnju: izazivanjem požara i paljenjem useva, sena, slame, šaše, lisnika, veštačkim plavljenjem letine, razaranjem sistema za navodnjavanje, rušenjem brana i slično. Deo produktivnih poljoprivrednih površina može biti isključen iz proizvodnje, aktivnošću oružanih snaga agresora: izvesne površine mogu se tretirati kao zabranjena zona, neke će biti pretvorene u minska polja, a neke upotrebljene za fortifikacijske objekte i slično. Posebno treba naglasiti moguća razaranja i degradaciju zemljišta upotrebom hemijskih i nuklearnih borbenih sredstava.

Mora se računati na to da će neprijatelj pokušati da onemogući obavljanje poljskih radova, koristeći pri tom svojju savremenu tehniku. On će pokušati da upotrebi odgovarajuća sredstva za masovno uništenje biljne proizvodnje što će imati nepovoljne posledice usled uništavanja i kontaminacije hrane. Poljoprivredni radovi najčešće neće moći da se obave na vreme, upravo zbog borbenih dejstava što će sve uticati na smanjenje prinosa.

Za masovno uništavanje poljoprivredne proizvodnje agresor može upotrebiti nuklearno, biološko i hemijsko oružje što može imati veoma teške posledice, jer dejstva ovih oružja još nisu potpuno izučena pa mere zaštite neće biti uvek efikasne.

Izvori snabdevanja prehrambenim proizvodima biće znatno smanjeni usled pljačke, rekvizicije i uništenja ratarskih kultura, stoke i gotovih poljoprivrednih proizvoda. To će, posebno, biti izraženo na teritoriji koju je neprijatelj privremeno zaposeo.

¹ Prema nekim podacima u Švajcarskoj radi oko 1.000 takvih centrala, a i Austrija je prihvatila takvo rešenje.

Stočni fond će se smanjiti usled povećanog utroška mesa i njegovog uništenja, kao i zbog smanjenja proizvodnje stočne hrane na račun artikala za ishranu ljudi i smanjenih mogućnosti primene raznih mera zaštite. Biće znatno povećana potrošnja, a smanjen obim reprodukcije stoke.

Masovna pojava biljnih štetočina i parazitskih oboljenja kod stoke može nastati kao posledica smanjene upotrebe sredstava za zaštitu bilja i ograničenih mogućnosti izrade lekova utoliko više ukoliko prirodni uslovi budu povoljniji za to. To je, takođe, jedan od činilaca koji će pojačavati oskudicu poljoprivrednih proizvoda. Stoga će biti neophodno upotrebljavati domaće lekove na bazi lekovitog bilja.

Sužavanje plana setve i prestrukturiranje poljoprivredne proizvodnje biće jedna od mera u preorijentaciji na ratnu proizvodnju. Industrijske biljke i cerealije, izuzev nekih kultura kukuruza, biće zamenjene okopavinama, leguminozama, uljaricama i drugim kulturama koje daju veći prinos po hektaru. Može se računati sa jarim usevima, naročito zbog kratkog vegetacionog perioda i mogućnosti proizvodnje u rejonima gde bi proizvodnja kukuruza bila nesigurna. Ove su kulture pogodnije za radno-intenzivnu proizvodnju, kao i za zaštitu od štetočina, bolesti, a otpornije su na dejstvo herbicida.

Pri suženom planu setve treba voditi računa i o lekovitom bilju koje će biti potrebno za lečenje ljudi i stoke, jer će farmaceutski preparati svakako biti deficitarni. Zato u miru gajenju ovih kultura treba posvetiti veću pažnju, naročito u pogledu selekcije i veće otpornosti protiv bolesti i štetočina, kao i traženju kultura koje bez upotrebe veštačkih đubriva daju veće prinose.

Preorijentacija na ratnu proizvodnju u prvoj godini rata neće biti moguća. Stoga će izmena strukture poljoprivredne proizvodnje u korist osnovnih poljoprivrednih kultura i povećanje obradivih površina moći da se sprovede tek u drugoj godini rata.

Prehrambena industrija, koja je najtešnje povezana sa poljoprivredom, u ratu će biti izložena veoma nepovoljnim uticajima. Njeni kapaciteti ostaće bez osnovnih sirovina. Situacija će biti nepovoljna i zato što su kapaciteti prehrambene industrije razmešteni u severnim krajevima naše zemlje, i već na samom početku rata biće skoro isključeni iz proizvodnje za naše potrebe, bez obzira o kojoj se vrsti agresije radilo. Oni su uglavnom razmešteni u stalnim objektima i u velikim gradovima ili njihovoj blizini, pa će biti veoma ugroženi od strane neprijatelja. Osim toga, nedostatak kvalifikovane radne snage, reproduccionog materijala i sirovina znatno će umanjiti proizvodnju.

Uticaj borbenih dejstava na razvoj poljoprivredne proizvodnje u drugom svetskom i u vijetnamskom ratu²

Radi potpunijeg sagledavanja uticaja rata na poljoprivrednu proizvodnju ukazaćemo na neke konkretne primere pojedinih zemalja u drugom svetskom ratu i nekim lokalnim ratovima iz novije istorije.

Tokom drugog svetskog rata u Nemačkoj je došlo do opadanja obima i asortimana proizvodnje u ratarstvu i stočarstvu. Proizvodnja žitarica je smanjena za oko 23 odsto. U stočarstvu, broj svinja je smanjen za oko 50 odsto, dok se broj krupne i rogatoke stoke održavao na približno istom nivou. Uporedo sa kvantitativnim smanjenjem stočnog fonda došlo je i do smanjenja njegovog kvaliteta, što je posledica slabe ishrane izazvane nedostatkom kvalitetne stočne hrane. Pri tom treba imati na umu činjenicu da je Nemačka bila okupator. Međutim, stanje poljoprivredne proizvodnje u okupiranim zemljama bilo je daleko teže nego u samoj Nemačkoj.

U Belgiji je 1938. godine proizvedeno pšenice 548.000 tona, raži 385.000 tona, zobi 621.000 tona, a krompira 3,250.000 tona, a 1945. godine proizvedeno je pšenice 300.000 tona, manje za 45 odsto; raži 150.000 tona, manje za 61 odsto; zobi 333.000 tona, manje za 46,4 odsto; a krompira 1,289.000 tona, što je manje za 60,3 odsto u odnosu na ostvarenu proizvodnju u 1938. godini.

Karakterističan je i primer Danske, zemlje sa visokorazvijenim i produktivnim stočarstvom, u kojoj je već 1941. godine proizvodnja mleka pala na svega 59 odsto, svinja 61 odsto, a jaja 39 odsto u odnosu na predratnu proizvodnju. U Poljskoj, obradive površine su smanjene za oko 25 odsto, usled posedanja zemljišta vojnim jedinicama i izgradnje fortifikacijskih objekata, a prosečan prinos je smanjen: žitarica za oko 1/3, rogatoke stoke i svinja 40 odsto, a konja čak za 60 odsto u odnosu na stanje pred početak drugog svetskog rata.

Prema podacima Komisije za procenu ratne štete, u našoj zemlji je tokom drugog svetskog rata uništeno ili opljačkano oko 25 odsto voćnih stabala, oko 40 odsto vinograda, preko 60 odsto konja, preko 55 odsto goveda, oko 64 odsto ovaca i koza i oko 59 odsto svinja.

Međutim, Velika Britanija je usled nemogućnosti da uvozi životne namirnice povećala sopstvenu proizvodnju, iako za to nije imala povoljnih prirodnih uslova. Tako je primer Velike Britanije postao

² Podaci iz drugog svetskog rata preuzeti su od E. C. Varga: *Promene u ekonomici kapitalizma usled drugog svetskog rata*, »Kultura«, Beograd, 1960. godine.

veoma poučan jer je njena proizvodnja 1943. godine, u odnosu na 1939. godinu, gotovo udvostručena, uzimajući u obzir ratarske kulture: pšenicu, ječam i krompir. Takvom porastu poljoprivredne proizvodnje svakako je doprinela i engleska vlada nizom ekonomskih mera, kao što su: povećanje obradivih površina i veća upotreba mehanizacije u poljoprivrednoj proizvodnji. Zbog toga se broj traktora poslednjih godina rata povećao od 52.000 u 1939. godini na preko 150.000. Takođe su preduzimane intenzivne mere savremene agrotehnike, kao i mere za stimulisanje poljoprivrednih proizvođača i drugo.

Raspoloživi podaci pokazuju da je u većem broju evropskih zemalja, koje su bile zahvaćene drugim svetskim ratom, pad ukupne poljoprivredne proizvodnje iznosio 30—50 odsto u odnosu na pred-ratnu 1939. godinu. Sve ovo ukazuje na to da agroindustrijski kompleks predstavlja sistem koji je veoma podložan uništavajućim efektima ratnih dejstava. Podaci iz drugog svetskog rata pokazuju da su razaranja i pljačka imali katastrofalne posledice za poljoprivrednu proizvodnju. Međutim, moramo imati na umu i to da je drugi svetski rat, ipak, vođen samo klasičnim naoružanjem. Upotreba bojnih otrova, kao sredstva za masovno uništavanje, pominjala se samo kao latentna opasnost. U budućem ratu mora se uzeti u obzir i mogućnost upotrebe nuklearnih, hemijskih i bioloških sredstava za masovno uništavanje, čija je uništavajuća moć višestruko povećana u odnosu na klasično naoružanje.

Na takav zaključak upućuje i činjenica da su oružane snage SAD u periodu od 1965. do zaključno s novembrom 1968. godine upotrebile, 3,062.890 tona bombi u vijetnamskom ratu, što je više nego u drugom svetskom ratu u Evropi.³

Da će poljoprivredna proizvodnja u budućem ratu biti ugrožena pokazuje i podatak da je oko 500.000 ha zasejanih poljoprivrednim kulturama u Vijetnamu uništeno hemijskim sredstvima, a oko 700.000 ha šume ogoljeno defolijantima ili, da je avgusta 1967. godine u Severnom Vijetnamu bilo uništeno 86 odsto ukupnih kapaciteta zemlje za proizvodnju električne energije po veoma razvijenoj prenosnoj mreži.

Iskustva iz vijetnamskog rata su dragocena jer su stečena posle drugog svetskog rata a u sukobu sa agresorom koji je primenjivao nuklearna, hemijska i biološka sredstva za masovno uništavanje, a koja mogu biti upotrebljena i na našoj teritoriji.

³ Podaci o vijetnamskom ratu preuzeti su od Džona M. Ven Dajk: *Severnovijetnamska strategija preživljavanja*, Vojvoizdavački zavod, Beograd, 1975, str. 200—261.

Da bi imali što manje gubitaka od masovnih bombardovanja Vijetnamci su raseljavali i razmeštali industrijske pogone na širokom prostoru koji je bio zaklonjen i omogućavao je nastavak proizvodnje.

Pošto su Amerikanci pod izgovorom da su to »taktički razlozi« masovno razarali nasipe za održavanje nivoa vode u pirinčanim poljima i time direktno ugrožavali osnovnu ishranu stanovništva, Vijetnamci su nastojali da gaje što više slatkog i običnog krompira, koji uz relativno nisku agrotehniku obezbeđuje visok prinos skrobnih supstanci. Pošto je krompir hrana druge kategorije, korišćen je, pre svega, za ishranu svinja, čime se ublažavao deficit belančevina animalnog porekla u ishrani stanovništva. Slične su izmene u setvenom planu preduzimane u pokrajini Lao Čan, u kojoj je tradicionalno osnovna kultura mak zamenjivana sojom.

Preduzimane su i druge mere kako bi se obezbedila ishrana stanovništva. Upotreba pirinča za proizvodnju alkoholnih pića smatrana je neprijateljskim aktom; za obezbeđenje sistema za navodnjavanje angažovano je više stotina hiljada ljudi kako bi se obezbedilo navodnjavanje pirinčanih polja i ishrana armija i stanovništva. Obezbeđenje ishrane, po njihovoj oceni, bio je jedan od osnovnih uslova pobeđe.

*

Imajući na umu posledice drugog svetskog rata i ratova vođenih posle njega, kao i dosadašnja istraživanja i procene o budućem ratu, na jugoslovenskom ratištu može se očekivati pad poljoprivredne proizvodnje i preko 50 odsto u odnosu na proizvodnju koja se ostvaruje u miru.

Uslovi za obezbeđenje hrane u savremenom ratu biće veoma teški bez obzira o kakvoj se vrsti agresije radilo. Borbena sredstva upotrebljena u nekoliko poslednjih lokalnih ratova ukazuju na ogromne mogućnosti uništavanja flore i faune i to na velikim prostranstvima. U kojoj meri će borbena dejstva uticati na poljoprivrednu proizvodnju i snabdevanje stanovništva i oružanih snaga hranom, u prvom redu će zavisiti od inteziteta tih dejstava, dostignutog nivoa poljoprivredne proizvodnje, obima i kvaliteta izvršenih priprema za brz prelazak na ratnu proizvodnju i konkretnih uslova određene teritorije.

Iskustva drugih zemalja, a posebno Velike Britanije i Vijetnama zaslužuju posebnu pažnju da budu razmatrana, tim pre što poljopri-

vreda u našim uslovima predstavlja izuzetno značajan činilac opštenarodnog odbrambenog rata. Ona se smatra osnovnim izvorom za obezbeđenje ishrane stanovništva i oružanih snaga.

Neizvesnost dužine trajanja rata u obezbeđenju rezervi i nesigurnost uvoza, kao izvora snabdevanja, zahtevaju razvijenu poljoprivredu kao najvažniju prehrambenu i sirovinsku bazu zemlje. Naša mirnodopska proizvodnja je na granici podmirenja tekućih potreba, a s obzirom na to da se u uslovima rata mora računati sa umanjenim prinosom, te će, pri ovom stanju, doći do oskudice poljoprivrednih proizvoda i neophodnog uvoza. Naša rezerva za suzbijanje deficita u poljoprivrednim proizvodima u ratu su brdsko-planinska područja koja u miru nisu iskorišćena. Poljoprivredna proizvodnja u našoj zemlji nije ravnomerno razvijena. U Vojvodini se ostvaruju tržišni viškovi, a u brdsko-planinskim područjima poljoprivredna proizvodnja ne zadovoljava ni potrebe stanovništva koje tamo živi. Ta područja znatno zaostaju u poljoprivrednoj proizvodnji, a imaju veliki strateški značaj jer predstavljaju osnovnu bazu za poljoprivrednu proizvodnju u ratnim uslovima. Međutim, transformaciju mirnodopske u ratnu proizvodnju nije moguće izvršiti u kratkom vremenskom intervalu, stoga to zahteva pravovremene pripreme i prilagođavanje ratnim uslovima.

Pripreme društva kao celine za opštenarodni odbrambeni rat definisane su ustavnim odredbama, kojima su određena prava i obaveze društveno-političkih i samoupravnih interesnih zajednica, organizacija udruženog rada i svih ostalih subjekata društva. Dalja konkretizacija i razrada tih odredaba izvršena je Zakonom o narodnoj odbrani. Time je normativno obezbeđena realizacija koncepcije opštenarodne odbrane.

Sagledavajući uticaj ratnih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju, koja će biti znatno umanjena, a imajući pri tom u vidu značaj ishrane stanovništva i oružanih snaga u ratu, možemo zaključiti da će poljoprivredna proizvodnja predstavljati bitan činilac odbrambene sposobnosti naše zemlje. Od toga će umnogome zavisiti i pobjeda u ratu. Radi toga, pripreme poljoprivrede u miru postaju jedan od prioriteta zadatka društva, ili da se poslužimo rečima general-pukovnika Viktora Bubnja, koji kaže: »U savremenim uslovima odbrana zemlje i pobjeda u ratu, postiže se dobrim dijelom još u miru«.